

А. А. КАЗЛЯКОЎСКИ

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

НАРОДНЫЯ ВЕРАВАННІ ЖЫХАРОЎ КАЛІНКАВІЦКАГА РАЁНА

У артыкуле, прысвечаным даследаванню народных вераванняў жыхароў Калінкавіцкага раёна, асэнсоўваецца спецыфіка іх мясцовай прагматыкі. Аўтар на аснове архіўных матэрыялаў навукова-вучэбнай фальклорнай лабараторыі пры кафедры рускай і сусветнай літаратуры, запісаных падчас палявых экспедыцый студэнтамі і выкладчыкамі ГДУ імя Ф. Скарыны на тэрыторыі Калінкавіцкага раёна, аналізуе семантыку народных вераванняў, адлюстраваных у прыкметах і павер’ях.

Народныя вераванні Калінкавіцкага раёна маюць глыбокія карані, якія можна прасачыць са старажытных часоў. Многія з іх звязаны з духамі прыроды, памерлымі продкамі і маюць адметны мясцовы каларыт. Язычніцкія ўяўленні часта спалучаюцца з хрысціянскімі традыцыямі, што прыводзіць да ўнікальнага сінтэзу, характэрнага для гэтай мясцовасці. У сістэме народных вераванняў вялікая ўвага надаецца духам прыроды. Лясныя, палявыя і вадзяныя духі лічацца абаронцамі прыроды, і мясцовыя жыхары часта праводзяць абрады, каб задобрыць іх. “Старажытны чалавек кіраваўся ў паўсядзённым жыцці тымі ведамі, якія ён атрымаў у спадчыну ад продкаў. Ён успрымаў сябе як частку прыроды, а ўсё яго жыццё суправаджалася магічнымі дзеяннямі. За кожным прыродным аб’ектам былі замацаваны свае павер’і, свае рытуальныя дзеянні, пра кожны з іх існавалі міфалагічныя ўяўленні” [1, с. 7].

Адметнай асаблівасцю фальклору Калінкавіцкага раёна з’яўляецца бытаванне шматлікіх абрадаў ад засухі, бо гэта мясцовасць асабліва славіцца сваімі земляробчымі відамі працоўнай дзейнасці: “*Малалеткі насілі воду, палівалі жыта. Ткалі палатно за адзін дзень і ў цэркву занясуць*” (запісана ў в. Абухаўшчына Калінкавіцкага р-на ад Шчэрбін Васіліны Васільеўны, 1941 г. н.); “*Каб не было засухі, ткалі, снавалі кросна, і ткалі набожніка і пераходзілі з ім вуліцу, пры гэтым казалі малітву. Ткалі лавачкамі (палоскамі)*” (запісана ў в. Вялікія Аўцюкі Калінкавіцкага р-на ад Лышчанка Марыі Уласаўны, 1928 г. н.); “*Ходзілі круглым ходам, дзяцей сабіралі, плуг ім давалі – і аруць ўноперак вуліц*” (запісана ў в. Вялікія Аўцюкі Калінкавіцкага р-на ад Буглак Ганны Іванаўны, 1926 г. н.).

Таксама існавалі і іншыя абрадавыя дзеянні для забеспячэння пэўных метэаралагічных умоў, паляпшэння надвор’я, засцярогі ад непагадзі, в таксама выклікання дажджу: “*Ад грому хрысцюць вокны, дзверы. Прасілі Бога, святога Міхаіла, Святога Іллю так: "Перанясі гэту хмарку да па дробных капельках". Міхаіл і Ілля заведваюць грамамі. Міхаіл пашоў купацца з дз’явалам і нырнуў, а дз’явал кажа: "Я яшчэ лепей магу". І нырнуў, а Міхаіл замарозіў яго ў вадзе. Тады Гасподзь яму і аддаў ключы ад грамоў*” (запісана ў в. Вялікія Аўцюкі Калінкавіцкага р-на ад Ком Ганны Маркаўны, 1923 г. н.); “*Штоб пайшоў дождж, звалі бацюшку і хадзілі маліліся. А яшчэ мак свечаны ў калодзеж сыпалі*” (запісана ў в. Садкі Калінкавіцкага р-на ад Фесянка Яўгеніі Іванаўны, 1932 г. н.); “*Штоб дождж пайшоў, бабы ў адных рубашках плугам вуліцы пераворвалі. Плугам пахалі ўноперак і толькі адны ўдовы*” (запісана ў в. Туравічы Калінкавіцкага р-на ад Даманчук Т. А., 1925 г. н., перасяленкі з Сібіры).

Іншы раз імкнуліся засцерагчыся ад грому і маланкі, пры гэтым выконвалі пэўныя дзеянні таксама з дапамогай незвычайнага атрыбута — маку: “*Пасыпалі хату відуком (макам), які свеціць у цэркві*” (запісана ў в. Абухаўшчына Калінкавіцкага р-на ад Чарняк

Антаніны Сямёнаўны, 1919 г. н., перасяленкі з в. Агароднікі). Апошні прыклад пацвярджае наяўнасць традыцыйнай духоўнай культуры беларусаў тэндэнцыі арганічнай сувязі народных вераванняў з хрысціянскімі ўяўленнямі.

На жаль, не заўсёды магчыма было правесці своеасаблівыя рытуалы для паляпшэння або стварэння неабходнага надвор'я. Таму, каб пазбавіцца ад руціны ці прадбачыць метэаралагічныя ўмовы наперад, жыхары раёна выпрацавалі сістэму прыкмет пра надвор'е, якія ў большай ступені спраўджваліся, так як былі звязаны з семантыкай вераванняў пра месяц у народным календары: *“Калі ў месяца рожкі войстрыя — на пагоду, калі таўмаценькія (тоўстыя) — на нягоду”* (запісана ў в. Вялікія Аўцюкі Калінкавіцкага р-на ад Буглак Ганны Іванаўны, 1926 г. н.); *“пачырванелы месяц на пагоду, непагадзь”* (запісана ў в. Садкі Калінкавіцкага р-на ад Фесянка Яўгеніі Іванаўны, 1932 г. н.).

Супадзенне прагнозаў асабліва было верагодным тады, калі іх рабілі на вялікія святы: *“На Благовешчанне калі сонца, то будзе суярак (ячмень) добры. На Каляды, калі сцежкі горныя, то будзе грэчка ўраджайная”* (запісана ў в. Вялікія Аўцюкі Калінкавіцкага р-на ад Буглак Ганны Іванаўны, 1926 г. н.); *“на Пятра якая граза, такая будзе картошка грымець в каробке”* (запісана ў в. Юравічы Калінкавіцкага р-на ад Бендаль Нілы Міхайлаўны, 1938 г. н.).

Не толькі прагнозам, звязаным з надвор'ем, надавалася вялікае значэнне, тым ці іншым святам таксама было абумоўлена, якім будзе надвор'е ў гэты самы дзень: *“Два Юр'і да абаі дурні: адзін зімою халодны, а другі летам галодны. Святы Ілля, абяжы круга мяжы да жаць жыта памажы. Бо Ілля наробиць гнілля. Савы і Варвары дня атарвалі, к ночы прытачалі”* (запісана ў в. Сырод Калінкавіцкага р-на ад Века Вольгі Мікалаеўны, 1927 г. н.).

З глыбокай старажытнасці нашы продкі шанавалі дрэвы, з якімі былі звязаны розныя народныя прыкметы і павер'і. Дрэвы не толькі ўпрыгожваюць тэрыторыю, але і ўносяць у жыццё людзей пэўныя значэнні і сімвалы: *“Каштана нельга садзіць у агародзе, будзе смерць”* (запісана ў в. Абухаўшчына Калінкавіцкага р-на ад Шчэрбін Васіліны Васільеўны, 1941 г. н.); *“Дуб прыносіць нехарошую весць”* (запісана ў в. Сырод Калінкавіцкага р-на ад Валатковіч Аляксандры Дзмітрыеўны, 1919 г. н., Малашчанка Марыі Ілічны, 1930 г. н.); *“Рабіна пад акном кагда зрублілі, то брат памёр”* (запісана ў в. Садкі Калінкавіцкага р-на ад Фесянка Яўгеніі Іванаўны, 1932 г. н.); *“Гавораць, нельзя ёлку садзіць, бо будзе плоха. Берэза очень харошае дзерава, прыносіт радасць в дом”* (запісана ў в. Старыя Навасёлкі Калінкавіцкага р-на ад Пачтарэнка Яўгеніі Пятроўны, 1927 г. н.).

Людзі і дагэтуль адухаўляюць дрэвы, надаюць ім чалавечыя рысы, характарызуюць як жывых істот: *“Бярозу нельга садзіць ля двара. Бяроза даўжна мець сабе пару — дуба, тады можна садзіць ля хаты”* (запісана ў в. Сырод Калінкавіцкага р-на ад Века Вольгі Мікалаеўны, 1927 г. н.).

Але не толькі пэўныя сімвалічныя значэнні замацаваліся ва ўспрыманні жыхароў за вобразамі дрэў. Варта ўлічваць і практычны складнік, звязаны з гаспадарчым, лекавым прызначэннем: *“Ліпу і клён нада садзіць ля двара. Это лекаственныя дзярэўя”* (запісана ў в. Сырод Калінкавіцкага р-на ад Века Вольгі Мікалаеўны, 1927 г. н.).

Такім чынам, прыкметы і павер'і раскрываюць цесную сувязь паміж трыма кампанентамі — чалавекам, самой прыродай і царкоўнай верай. Яны непарыўна зліваюцца ў адзін комплекс, які з'яўляецца надзвычай важнай крыніцай народных вераванняў.

Неабходна адзначыць, што бытуюць у раёне прыкметы і павер'і, звязаныя з ця-жарнасцю жанчыны і нараджэннем дзіцяці, якіх і дагэтуль строга прытрымліваюцца некаторыя сем'і. Гэта звязана не толькі з псіхалагічным аспектам, але і са станам здароўя цяжарнай жанчыны і дзіцяці. У асноўным, мясцовыя жыхары прытрымліваюцца шматлікіх забарон: *“Бярэменным вяроўку пераступаць нельзя — доўга ражаць будзе. Нельзя пагана казаць, на паганых глядзець, точно такога родзіць. Нельзя, калі пажар хапаць за цела, бо будзе пятно краснае. Нельзя пляваць, калі ўбачыш падаль, бо ў дзіцёнка будзет запах не харошы са рта”* (запісана ў в. Новыя Навасёлкі

Калінкавіцкага р-на ад Рамотка Кацярыны Сямёнаўны, 1945 г. н.); “У чалавека будут плахіе глаза, еслі маць, кагда корміт, даёт еме два раза грудзь” (запісана ў в. Старыя Навасёлкі Калінкавіцкага р-на ад Пачтарэнка Яўгеніі Пятроўны, 1927 г. н.).

Кантакт з цяжарнай мае незвычайную сувязь. На думку жыхароў, наступствы могуць паўплываць не толькі на яе, але і на таго, хто кантактаваў: “Нельзя бярэнным атказваць, калі што просяць, бо мышы будуць грызці” (запісана ў в. Новыя Навасёлкі Калінкавіцкага р-на ад Рамоткі Кацярыны Сямёнаўны, 1945 г. н.).

Працэс народзінаў адносіцца да адных з самых цяжкіх і небяспечных для арганізма, але і тут існавалі ўстаноўкі для таго, каб аблегчыць пакуты жанчыны-парадзіхі: “Када роды доўга цягнуцца, нужна набрызгаць із рота вадой на таго, хто ражае і сказаць: “Вада іза рта, маленькі із цебя”” (запісана ў в. Новыя Навасёлкі Калінкавіцкага р-на ад Пачтарэнка Марыі Паўлаўны, 1924 г. н.); “як вязуць дзеўку ражаць, то трэба штоб штаны свайго мужыка яна разаслала каля дзвярэй і пераступіла цераз іх. Потым дзверы не зачыняюць да тых пор, пакуль яна не родзіць. Кажуць, што так будзе лёгка ражаць. На ісходні дня добра біць кабана, гарэлку ўчыняць” (запісана ў в. Хобнае Калінкавіцкага р-на ад Кохан Анастасіі Рыгораўны, 1918 г. н.).

Як і з нараджэннем немаўляці, так і з пахаваннем памерлага, звязаны пэўныя вераванні. Можна выказаць меркаванне, што практычна, на думку інфармантаў, працэсы ўзаемаадваротныя. Згодна з народнай традыцыяй, як з пашанай трэба адносіцца да немаўляці, так і вялікай павагі патрабуюць адносіны да нябожчыка: “Зорачка на небе засвяцілася — душа людская. Зорка падае — чалавек памірае” (запісана ў в. Юравічы Калінкавіцкага р-на ад Бельскай Ганны Дзмітрыеўны, 1936 г. н.).

Без народнай увагі не застаецца і вяселле. Народныя вераванні ўстойліва захоўваюцца і тады, калі маладыя фарміруюць новую сям’ю, і калі пераступаюць парог сваёй хаты, і калі спраўляюць наваселле: “Як маладые вячаюцца, то гараць свечкі. І вот на етых свечках гледзяць, хто з маладых першы памрэ. Калі першай згарае свечка маладой, то першай памрэ маладая, калі маладога малады” (запісана ў в. Хобнае Калінкавіцкага р-на ад Халецкай Аляксандры Іосіфаўны, 1932 г. н.); “Пры ўваходзе пасля вяча ў дом маладога маладая далжна сказаць: “Першая, другая, я іду трэцяя. Усё лішняе вон, мне адной дом!” Кажуць, што першы ў дом добра як зайдзе стары чалавек” (запісана ў в. Новыя Навасёлкі Калінкавіцкага р-на ад Пачтарэнка Марыі Паўлаўны, 1924 г. н.); “Када пускаеш ката ў нову хату, куды кот пойдзе і ляжа, там краваць трэба ставіць. А када ў другім месцы спаць ня будзе. Кравець ставяць, штоб галава была на поўнач, поўдзень. На захад ілі ўсход ставіць нельзя” (запісана ў в. Юравічы Калінкавіцкага р-на ад Бельскай Ганны Дзмітрыеўны, 1936 г. н.).

Такім чынам, прыведзеныя ў артыкуле прыкметы і павер’і адлюстроўваюць шматграннасць светапогляду жыхароў Калінкавіцкага раёна, дэманструюць багатую мясцовую спецыфіку, паказваюць непарыўную сувязь мясцовых народных вераванняў з агульнаэтнічнымі духоўнымі каштоўнасцямі.

У артыкуле выкарыстаны матэрыялы архіва навукова-вучэбнай фальклорнай лабараторыі пры кафедры рускай і сусветнай літаратуры ГДУ імя Ф. Скарыны.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Дучыц, Л., Клімковіч, І Язычніцтва старажытных беларусаў / Людміла Дучыц, Ірына Клімковіч. – Мінск : Харвест, 2018. – 368 с.

The article, devoted to the study of folk beliefs of the inhabitants of the Kalinkavichy district, analyzes the specifics of their local pragmatics. Based on archival materials of the scientific and educational folklore laboratory at the Department of Russian and World Literature, recorded during field expeditions by students and teachers of the F. Skaryna State University in the territory of the Kalinkavichy district, the author analyzes the semantics of folk beliefs reflected in signs and beliefs.